

Yayın Geliş Tarihi: 15.10.2020
Yayına Kabul Tarihi: 15.01.2021
Online Yayın Tarihi: 30.03.2022
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.811034

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 24, Sayı: 1, Yıl: 2022, Sayfa: 301-328
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

ESKİ BİR GECEKONU MAHALLESİNDEKİ DÖNÜŞÜM DİNAMİKLERİ VE ÇELİŞKİLER (BUCA İLÇESİ KURUÇEŞME MAHALLESİ ÖRNEĞİ)

Emine DÜNDAR*
Gazanfer KAYA**

Öz

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kırdan kente göç olgusu, kentsel alanlarda birçok mekânsal, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimi meydana getirmiştir. Türkiye’de 1950’li yıllarda öne çıkan gecekonduların sayıları, sonraki on yıllarda artmış ve birçok gecekondu mahallesi oluşmuştur. İzmir, söz konusu dönemde gecekondu mahallelerinin yaygınlaştığı metropol kentlerden birisidir. Gecekondu başlangıçta kent merkezine yakın mahallelerde oluşturulurken, zamanla kentin dışına doğru yayılım göstermiştir. İzmir’in Buca ilçesindeki Kuruçeşme Mahallesi, iç göçlerle oluşmuş eski bir gecekondu mahallesidir. Mahallede son yıllarda, kentsel dönüşüm uygulaması adı altında yıkılan gecekondu ve eski binaların yerini yeni inşaatlar ve binalar almıştır. Bu çalışmanın amacı, metropol kentin çeperindeki eski bir gecekondu mahallesindeki dönüşüm dinamiklerini ve ortaya çıkan çelişkileri analiz etmektir. Buca, kentleşme ve gecekondulaşma sorunlarının öne çıktığı yoğun nüfuslu bir yerleşim yeri olmasına rağmen, bu konuda bilimsel çalışmalar sınırlıdır. Dolayısıyla bu çalışmanın literatüre önemli bir katkısının olması hedeflenmektedir. Sahadan elde edilen bulgulara dayanan betimleyici bu çalışmada; nicel ve nitel araştırma yöntemleri ve bu yöntemlerin teknikleri bir arada kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, Kuruçeşme Mahallesi’ndeki 350 haneye yapılandırılmış soru kâğıdı uygulanmış ve 20 kişiyle de yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Eski bir gecekondu mahallesi olan Kuruçeşme Mahallesindeki dönüşüm,

---

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Dündar, E., Kaya, G. (2022). Eski bir gecekondu mahallesindeki dönüşüm dinamikleri ve çelişkiler (Buca ilçesi Kuruçeşme Mahallesi örneği). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (1), 301-328.

Bu çalışma, Doç. Dr. Gazanfer Kaya’nın danışmanlığında yürütülmüş olan Emine Dündar’ın “Metropol Kentin Çeperindeki Eski Bir Gecekondu Mahallesinin Dönüşüm Dinamikleri: İzmir-Buca Kuruçeşme Mahallesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Arş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0002-0432-2272, emine.dundar@cbu.edu.tr.

** Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0002-8236-4419, gazanferky@gmail.com.

konut piyasası üzerinden şekillenen ranta dayalı birikim rejiminin, kentin çeper bir yerleşiminde de yaşama geçirildiğini göstermektedir. Bu dönüşümün mekâna, nüfusa, sosyal ve ekonomik ilişkilere etkisi ve de çelişkileri, araştırmanın bulguları ışığında analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gecekondu, Dönüşüm, Buca İlçesi, Kuruçeşme Mahallesi

TRANSFORMATIONAL DYNAMICS AND CONTRADICTS OF A FORMER SLUM NEIGHBORHOOD PERIPHERY: THE CASE KURUÇEŞME NEIGHBORHOOD OF BUCA DISTRICT

Abstract

The phenomenon of rural-urban migration in underdeveloped and developing countries, have brought about many spatial, social, economic and cultural changes in urban areas. Number of prominent slums in the 1950s in Turkey, have increased in the next decades, and many slums has occurred. Izmir was one of the metropolitan cities where slums became widespread during that period. While slums were initially created in neighborhoods close to the urban center, over time, they spread out of the urban. Kuruçeşme Neighborhood in Buca district of Izmir is a former slum neighborhood formed by internal migration. In recent years, the slums and old buildings that were demolished under the name of "Urban Transformation" practice, have been replaced by new constructions and buildings. The aim of this study is to analyze the transformation dynamics and emerging contradictions in a former slum neighborhood on the periphery of the metropolitan city. Although Buca is a densely populated settlement where urbanization and squatting problems stand out, scientific studies on this subject are limited. Therefore, this study is aimed to make an important contribution to the literature. In this descriptive study based on the findings obtained from the field; quantitative and qualitative research methods and the techniques of these methods were used together. Within the scope of the study, a structured questionnaire was applied to 350 households in Kuruçeşme Neighborhood and semi-structured in-depth interviews were conducted with 20 people. The transformation in Kuruçeşme which is a former slum neighborhood, shows that rent-based accumulation regimeshaped over the housing market was also implemented in a peripheral settlement of the city. The effects and contradictions of this transformation on space, population, social and economic relations have been analyzed in the light of the findings of the research.

Keywords: Slum, Transformation, Buca District, Kuruçeşme Neighborhood.

GİRİŞ

Kentleşme, genel anlamıyla bir ülkedeki nüfusun kentlerde yaşayan kısmının artmasıyla ilişkili olup; bir süreç olarak kentleşme, sosyo-ekonomik, mekânsal ve kültürel bir takım değişimleri getirmektedir. Özellikle gelişmemiş veya azgelişmiş ülkelerdeki kentleşme, hızlı, plansız ve düzensiz bir şekilde

---

This study was produced from Emine Dündar's master's thesis titled "*The transformational dynamics of a former slum neighborhood in the metropolitan city's periphery: The case of İzmir-Buca Kuruçeşme neighborhood*", conducted under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Gazanfer Kaya.

şekillenmektedir. Bu hızlı ve düzensiz kentleşmenin mekânsal yansımalarında ise gecekondu ön plana çıkmaktadır. Davis'in *Gecekondu Gezegeni* (2007) adlı eserinde de belirttiği üzere; gecekondu sakinleri, az gelişmiş ülkelerde % 78.2 gibi bir orana karşılık gelmektedir. UN Habitat'ın 2015-16 raporuna göre ise bugün dünyada her 8 kişiden biri gecekondu yaşamaktadır (2016: s. 2). Birleşmiş Milletler verilerine göre, dünyada gecekondu nüfusunun en yüksek olduğu yerler; Etiyopya, Çad, Afganistan ve Nepal'dir. 10-12 milyon arasında gecekondu sakiniyle Bombay ise dünyanın gecekondu başkentidir (Davis, 2007, s. 39).

Kentlerin içinde ve çeperlerinde yer alan gecekondu alanları, daha çok kırsal alanlardan göç etmiş yoksulların barınağı olup, buradaki nüfus ağırlıklı olarak enformel sektörlerde çalışmaktadır. Kırday'a göre gecekondu, tarım ve nüfus değişikliklerine uymayan, sanayileşmenin, örgütlenmeyen şehirlerimize yayılan hiç ihtisaslaşmamış az gelir getiren işlerde çalışan büyük kitlelerin barınak yerleridir (2007, s. 27). Kongar, gecekondu kavramını şu şekilde açıklamaktadır: Tarımda makineleşme, toprağın küçük birimlere bölünmesi ve sonra da tekellerde konsantrasyonu sonunda açığa çıkan işgücü, kentsel alanlardaki hizmetler ve ücretler tarafından kentlere cezp edildikleri fakat mevcut sanayi ve hizmetler yapısı içinde emilmediklerinde, önce konut gereksinimlerinin karşılanması için, başkasının arsası üzerinde ve sağlık koşullarına uygun olmayan bir biçimde inşa edilmiş konutlar, bunların zamanla oluşturduğu egemen yaşam biçimidir (1982, s. 23). Keleş'e göre gecekondu kentlerin eski ve yeni kesimleri arasında hem tinsel (manevi), hem özdeksel (maddi) anlamda, geçiş halindeki alanları oluştururlar. Çoğu, türdeş görünümlü, tek katlı, tek odalı, bahçeli, ağaçları, kümesleri, ahşap eklentileri olan barınaklardır. İçlerinde 25-30 yıllık olup, kentin ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiş olanlar bulunduğu gibi, kente yeni göçmüş olanlarca yapılanları da vardır. Bir kesimi sağlık ve sağlamlık yönünden çok iyi, öteki kesimi ise içinde oturulamayacak niteliktedir (1993, s. 373). Birleşmiş Milletler'in, *Challenge of Slums* (2003) raporuna göre ise gecekondu; aşırı kalabalık, az gelişmiş, gayri resmi yapılanmış, temiz suya ve sağlık hizmetlerine yeterince ulaşamayan, sosyal güvence eksikliği yaşayan alanlardır.

Kırdan kente göçün sonucunda ortaya çıkan gecekondu sorununu çözebilmek için ortaya atılan çözümlerden birisi kentsel dönüşümdür. Özden kentsel dönüşümü; zaman süreci içerisinde eskiyen, köhneyen, yıpranan, sağlıksız/yasadışı gelişen ya da potansiyel arsa değeri, üstyapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü, kent dokusunun, altyapısının, sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulup beslendiği bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden üretilmesi eylemi olarak tanımlamıştır (2016, s. 44). Kentsel dönüşüm, gelişmiş Batı ülkeleri kentlerinde sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü alanlarının yeniden canlandırılmasına yönelik müdahaleler yapılmasıyla başlamıştır ve genelde kentin, nüfusunu kaybetmiş ya da düşük gelir gruplarının kötü ekonomik ve fiziksel şartlarda yaşadıkları ve sosyal dayanışmanın kaybolduğu konut alanlarında, eski boş

liman ve sanayi alanlarında kentin ekonomik gelişimine katkıda bulunacak projelerin uygulanması biçiminde olmuştur (Ataöy ve Osmay, 2007, s. 58). Dolayısıyla kentsel dönüşüm, plansız ve kontrolsüz biçimlenmiş kentler ve metropoliten alanlar söz konusu olduğunda başlangıçta olumlu anlamlarla yüklü olarak karşımıza çıkmaktadır (Kurtuluş, 2006, s. 7).

Kentsel mekânların değişim değerleriyle ön plana çıktığı neoliberal süreçte, özellikle kentsel rant değeri yüksek merkeze yakın (deniz-göl gören, adalar gibi milyonluk manzaralı) eski gecekondular alanları, kentsel dönüşüm/yenileme uygulamalarının ana hedefini oluşturmuştur. Nitekim Korkmaz'a göre de 1980'li yıllardan sonra küreselleşme sürecinin etkisiyle uluslararası sermayenin akışkanlığının artması ve tüm dünyada yaşanan nüfus artışı kentleri girişimci olmaya zorlamıştır. Ekonomilerinin yeniden canlandırılması, istihdam olanaklarının sağlanması, kentler arasında meydana gelen rekabet ortamı, yeni politika stratejilerini gündeme getirmiştir. Bu noktada geçmişten beri süregelen kentsel dönüşüm kavramı, sosyal, politik ve ekonomik unsurları da içeren yeni bir sürece girmiştir (2013, s. 117). Dönemde, hastalıklı olarak değerlendirilen gecekondular yeni yatırım alanları olarak görülmeye başlanmış ve küresel sermayenin çekim alanları olarak yeniden düzenlenmesi gündeme gelmiştir. Bu durumda gecekondularda yaşayanların kentin uzak coğrafyalarına taşınması ve kentin yeni bir görünüme kavuşturulması söylemi daha fazla vurgulanmaya başlanmıştır (İçli, 2011, s. 48). Gecekondular ve kentsel dönüşümüne ilişkin kavramsal açıklamaların ardından, Türkiye'nin toplumsal gerçekliğinde bu kavramları analiz etmek önemli olacaktır.

Kuruluşu bir yüzyıla yaklaşan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğunda nüfusunun % 80'inin köylerde yaşadığı bir toplumken, günümüzde bu durum tersine dönmüş ve yaklaşık % 80'inin kentlerde yaşadığı bir toplum olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye'nin kentleşme deneyiminin son elli yılında, hızlı kentleşme ve gecekondulaşma süreci yaşanmıştır. Bu süreci ortaya çıkaran dinamikleri şu şekilde açıklamak mümkündür: 1950'li yıllardan itibaren artan tarımda makineleşme, kırsal işsizlik, kırsal alanlardaki eğitim ve sağlık imkanlarının kısıtlılığı gibi nedenlerden kaynaklanan iç göç süreci, Türkiye'yi gecekondulaşma sorunuyla karşı karşıya getirmiştir. Kıray'a göre Türkiye'de gecekonduların ortaya çıkışı 1945'lere değin uzanmakla birlikte, uzun süre Türkiye'nin büyük kentlerinde hem gecekondulara hem gecekondulara geçici gözüyle bakılmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda gecekondular kentlere egemen olmaya başlamış ve kalıcı bir durum almışlardır (2007, s. 91). Dolayısıyla 1950'li yıllarda beliren gecekondulaşma süreci, 1960'lı ve 1970'li yıllarda iyice artmış ve büyük kentlerde ve kentlerin çeperlerinde gecekondular mahallelerinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Süreç içerisinde gecekondular, iktidarların politikalarıyla da desteklenmiş ve seçimler öncesinde tapu dağıtımını gibi uygulamalarla gecekondularsiyasi rant alanı haline getirilmiştir. Mutlu'nun da ifade ettiği gibi, 1966 yılında 775 sayılı yasa ile gecekondunun varlığı resmen kabul edilmiş, kentte yerleşebilmesine yönelik resmi imkanlar ve kurallar getirilmiş olup, 1950'lerde sefaleti yansıtan, derme çatma, korunaksız, dört duvar ve bir çatıdan oluşan, bir gecede yapılan ve altyapısı bulunmayan gecekondular, 1960-70'lerde

gecekonduya ilişkin çıkarılan kanun ve aflarla hem altyapısına kavuşmuş hem de meşruiyetini kazanarak bir rant kazanma aracı haline gelmiştir. Genişleyen kent sınırlarıyla birlikte bu eski yerleşim alanları kent merkezinde kalmış ve arazi değerleri artmış, bunu da “apartmanlaşma” izlemiştir (2007, s. 30).

1980 sonrası dönemde ise; kentsel rantın sınıflar arasında nasıl paylaşılacağına ilişkin geniş tabanlı uzlaşma yıkılmış ve kentleşmenin nasıl finanse edileceğine ilişkin kurallar yeniden yazılmıştır. Daha önceden var olan, kentsel rantın devlet gözetimi altında, olabildiğince geniş toplumsal kesimlere aktarılması anlayışı tümüyle bozulmuş ve kentsel ranttan pay almak isteyen çok sayıda yeni aktör ortaya çıkmıştır. Kentte tutunabilmek için rantlardan pay alabilmek; özellikle toplumun alt sınıfları için, kentte varlıklarının tek koşulu haline dönüşmüştür (Işık & Pınarcıoğlu, 2005, s. 127). 1983-1987 yılları arasında çıkarılan 2805, 2981, 3290 ve 3366 sayılı imar affi yasaları kapsamında, mevcut gecekondu ve kaçak yapılar affedilmiş, gecekondu sahiplerine tapu tahsis belgesi verilmiş ve en çok dört kata kadar apartman yapmalarına izin verilerek gecekonduların dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Yap-sat metodu ve müteahhit eliyle gerçekleştirilen bu dönüşüm sonucunda gecekonduların yerini tekdüze ve beton ağırlıklı konutlar almış; kentin imar ve toprak rantı yüksek alanları apartmanlaşırken, müteahhit tarafından kârlı görülmeyen alanlar dönüşmeden kalmıştır (Kara, 2011, s. 173). Dolayısıyla kullanım değerleri yerine değişim değerlerinin ön plana çıkmasıyla birlikte kentler, rant ve sömürünün mekânları haline gelmiş, sosyal ve mekânsal ayrışmaların en açık şekilde gözlenebildiği alanlar olmuşlardır.

1980 sonrasında gecekondu arazisinin giderek ranta açılmasıyla, kent çeperindeki arazi üzerinde artan bir rekabet ortaya çıkmış, bu durum da güçsüz kesimleri gecekondu yapma sürecinden dışlamıştır (Erman, 2004). Bu dönemde kentler, artık sadece küçük ölçekli çıkarların ve sermayenin alanı olmaktan çıkmaya başlamıştır. Başlangıçta bu sürece devlet ihaleleri çerçevesinde giren orta ve büyük ölçekli sermaye grupları, kentsel alanlarda elde edilen rantların giderek artan cazibesinin bir sonucu olarak, 1990’lı yıllarda belirginleşen biçimde kentlere yatırım yapmaya başlamışlardır (Şengül, 2001, s. 138-139). 1990’lı yıllardaki bir diğer gelişme ise alışveriş merkezleri, iş merkezleri, lüks oteller ve gökdelenlerin kentsel alanda kendisine daha fazla yer bulmasıdır. Küreselleşmenin artması ve küresel sermayenin büyük kentlere girmesi, bu eğilimleri hızlandırmış ve başta İstanbul olmak üzere birçok kentte uluslararası firmalar yer almaya başlamıştır. Yeni orta sınıf ve üst gelir gruplarının kent içinde bulunma fakat kendisini alt ve orta sınıftan ayırma isteğiyle birleşen yüksek katlı ve güvenli siteler/gökdelenler metropol kentlerin simgesi durumuna gelmiş, gecekondu mahalleleriyle tezat oluşturacak şekilde onlarla aynı kentsel mekânı paylaşmaya başlamıştır.

2000’li yıllarla birlikte, Türkiye’nin belli başlı büyük kentlerinde de kentsel mekânın yeniden üretiminde, verili yapıya müdahalelerin öncelendiği görülmektedir. Bu müdahalelerde uzun vadeli, planlı gelişmeler işlevsizleşirken, toplumun farklı kesimlerine yönelik talep ve ihtiyaç kestirimleri doğrultusunda

üretilen politikalar terk edilmeye başlanmıştır. Bunların yerine sermayenin yeniden üretimine yönelik, rant-odaklı kentsel projeler ve bu projelerin gerektirdiği kentsel yayılma ve dönüşüm süreçleri devreye sokulmuştur (Uğurlu, 2013, s. 7). 2012 yılında çıkan 6306 Sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” çerçevesinde kentsel dönüşüm uygulamalarına girişilmiştir. Bu kanun, Türkiye genelinde sağlıklı ve kaçak yapılanmanın önüne geçmek ve bunun yanı sıra, özellikle de 1999 yılında yaşanan depremin ardından ortaya çıkan sorunlu yapılaşmaları da dikkate alarak başlatılan kentsel dönüşümün yasal dayanaklarını belirlemektedir (Şahinbaş, 2017, s. 43). Bu yasadan hareketle kentsel dönüşüm projeleri; kent merkezinde kalmış eski tarihi mekânlar, gecekondu alanları, kıyılardaki eski sanayi ya da liman alanları yani kentsel rantın yüksek olduğu tüm alanlara yönelik büyük bir yıkım ve yeniden yapılanma sürecini başlatmıştır (Uğurlu, 2013, s. 8). Özellikle son dönemde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri, oldukça sorunlu şekilde işlemektedir. Büyük kentlerin her mahallesinin şantiye alanına dönüştüğü bu süreçte, kârlı yatırım olarak değerlendirilen alanlar yap-satçılar ve müteahhitler tarafından hızla dönüştürülürken, müteahhitler tarafından yeterince kârlı bulunmayan alanlar ise olduğu gibi kalmaktadır. Erman'a göre kentsel dönüşüm projeleri ile gecekondu büyük ölçüde yıkıma maruz kalmakta ve gecekondu halkı toplu olarak borçlandırılarak, çok katlı bloklardan oluşan TOKİ sitelerine yerleştirilmektedir. Böylece hem fiziksel ve sosyal hem de mali açıdan çok farklı bir yaşam içine girilmektedir (2017, s. 93).

İzmir, 4,4 milyon civarında nüfusuyla Türkiye'nin üçüncü büyük metropol kentidir. Türkiye'de 1950'lerde belirginleşen ve sonraki on yıllarda hızlanan iç göçlerin yöneldiği alanlardan biri de liman ve ticaretin öne çıktığı bir kent olan İzmir'dir. Çetin'e göre İzmir de çoğu az gelişmiş/gelişmekte olan ülke metropolü gibi ciddi bir gecekondulaşma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Gürçeşme, Buca ve Boğaziçi semtleri ile İzmir-Kemalpaşa yolu üzerindeki hazine arazileri birinci kuşak gecekonduların yerleşme alanları olurken, daha sonra ise gecekondulaşma Bayraklı semtine sıçramıştır. Sonraki yıllarda ise gecekondu kent çeperlerinde yayılmışlardır (2012, s. 155). 1960-1975 dönemine gelindiğinde İzmir'deki gecekondulaşma hareketleri daha çok eski semtlerin etrafına taşarak yeni 139 gecekondulaşma alanı yaratmıştır (Sevgi, 1988, s. 123-124). 1960-1975 yılları arasında tarıma dayalı sanayinin İzmir'de etkinlik kazanmasıyla da bu durum artış göstermiştir. 1975 yılından itibaren ise oldukça büyük bir ivme gösteren İzmir'e yönelik iç göç ve İzmir'de gecekondu olgusu, özellikle 1980'lerden sonra kent için ciddi bir sorun haline gelmiştir. 1990'lı yıllarda İzmir'e göçü en çok etkileyen olayların başında kırsal yapıdaki ekonomik şartlardan kaynaklı çözülme ve terör olayları gelmektedir. Bu dönemde İzmir, zorunlu göçten etkilenen insanların da en çok tercih ettikleri metropol illerden birisi olmuştur. Çoğunluğu yoksul kişilerden oluşan göçmenler, kentte karşılaştıkları konut sorununu ise enformel yollarla çözmek durumunda kalmış ve yeni gecekonduların inşasına yönelmişlerdir.

İzmir'de kentsel dönüşüm projeleri ise, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2006 yılında başlatılmıştır. Bu projeler; afet riskini azaltma amacıyla

tamamlanan kentsel yenileme projeleri ve yerinde dönüşüm amacıyla sürdürülen kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Kocaer & Bal, 2013, s. 448). İzmir'in ilk kentsel dönüşüm uygulamalarından biri Kadifekale'dir. Kentin yoksul mahallelerini barındıran Kadifekale etekleri, aynı zamanda heyelan bölgesidir. Bölgede yakın zamana kadar hayati tehlike taşıyan evler, hatta okullar boşaltılmak zorunda kalmış, evleri boşaltılanlar kentin çeperindeki Uzundere Konutları'na yerleştirilmiştir. Bu konutlara yerleştirilen insanların merkezden uzaklaşması tüm yaşantılarını değiştirirken, TOKİ konutlarının ikinci senesinde eskimeye başlaması, alanın sosyal donatı ihtiyacı ve toplu taşıma olanaklarının yetersiz olması gibi sorunlarla yüz yüze oldukları da bilinmektedir (Kocaer & Bal, 2013, s. 450-451). Kentsel dönüşüm projelerinin daha çok kentsel alanların metalaştırılması ve kentsel rantın meydana getirilmesine hizmet eder şekilde kurgulanması da İzmir'in diğer Türkiye metropollerıyla benzer şekilde deneyimlediği sorunlardan birisidir.

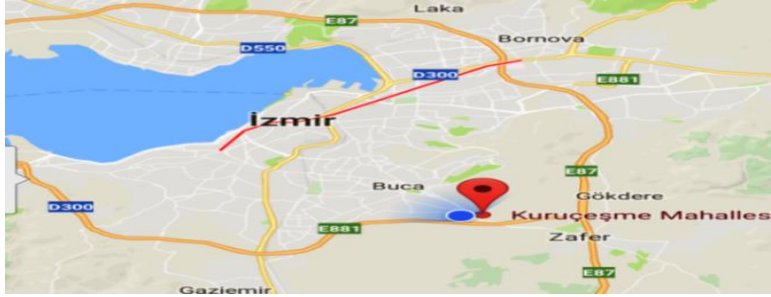
İzmir'in Buca ilçesindeki 1950-1980 yılları arasındaki gecekondulaşma, İzmir'e yönelik göçlerle paralel şekilde ilerlemiştir. 1950'li yıllarda başlayan Buca'ya yönelik iç göç ve bölgedeki gecekondulaşma olgusu, 1960'lı yıllara kadar hızlı bir gelişim göstermemiştir. Buca'ya yönelik iç göç ve gecekondulaşma olgusu, 1975-1985 döneminde ise oldukça artmıştır. 1980'li yıllarda tüm Türkiye'de yoğunlaşan kırdan kente göç olgusundan Buca ilçesi de yoğun şekilde etkilenmiştir. Kırsal kesimden Buca'ya yönelmiş olan iç göçlere, 1982 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi'nin kurulması da eklenince, ilçedeki nüfus çok hızlı bir şekilde artmış ve konut sorunu iyice büyümüştür. Sevgi'ye göre bu yıllarda, gecekondulaşma hareketleri sanayi kuruluşlarının yoğun olmadığı Buca, Narlıdere ve Güzelbahçe bölgelerine doğru yönelmiştir. Gecekonduların bu bölgelerde yoğunlaşmaya başlamasının en önemli nedenlerinin başında da hisse tapulu ve ucuz (3. ve 4. sınıf) arazilerin bulunmasıdır. Çünkü kentte yerleşik gecekonduların bulunduğu bölgelerde yapılan arsa spekülasyonları, İzmir'e yeni göç edenlerin buralarda gecekondu yapmalarını kesinlikle engellemektedir (1988, s. 128).

1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Bölgesi'nden zorunlu göçle İzmir'e gelen yoksul göçmenlerde, ucuz arazilerin yoğun olduğu Buca gibi alanlara yönelmişlerdir. Dolayısıyla bu göçlerden en çok etkilenen ilçelerden birisi olan Buca'da gecekondu sorunu ivme kazanmıştır. 2000'li yıllarda Buca'da öne çıkan olgu yoğun nüfus artışı olup, 1990-2000 yılları arasındaki nüfus artış hızı %43.78'dir. Bu oran 1990 yılı sonrasındaki 10 yılda İzmir'in ve Buca ilçesinin, iç göçlerden ne kadar yoğun şekilde etkilendiğinin en belirgin kanıtıdır. Günümüzde ise Buca, 500 bin civarındaki nüfusuyla İzmir'in en kalabalık ilçesini meydana getirmektedir. Artan nüfusun barınma ihtiyacını ve altyapı gereksinimini kaldıramayan ilçe, ciddi bir hızlı kentleşme ve gecekondulaşma sorunuyla karşı karşıyadır.

KURUÇEŞME MAHALLESİ

Buca ilçesinin çeperinde yer alan Kuruçeşme Mahallesi (Şekil 1), eski bir gecekondular yerleşimidir ve mahalle esas olarak 1980 sonrası dönemde kırsaldan gelen göçlerle oluşmuştur. Bununla birlikte Kuruçeşme'deki ilk gecekondular, 1970'li yıllarda yapılmaya başlanmış ve mahallenin başlangıcı dayine 1970'li yıllara denk gelmektedir. Mahallenin ilk yerleşimcilerinden olan ve uzun süredir de mahallenin muhtarlığını yapan Hasan Batuş; "1977'de Bingöl'ün köyünden, hayvanlarımızla birlikte göçüp, buraya yerleştik" diyerek aslında mahallenin oluşumunun nasıl gerçekleştiğini özetlemiştir. Ağırlıklı olarak Doğu Anadolu illerinden İzmir'e göç edenler, kendi kültür yapılarını da beraberlerinde taşıyarak, hazine arazilerinin bulunduğu ve arsa spekülasyonlarından uzak olan kent çeperindeki bu mahalleye gelmiş ve gecekondular yapmışlardır.

Şekil 1: Kuruçeşme Mahallesi

Kaynak: Google Haritalar, <https://www.google.com.tr/maps>

Mahalle muhtarının ifade ettiği ilk dönemdeki gecekondular sınırlı sayıda olup, mahallenin tam anlamıyla şekillenmesi ise 1980'li yıllardaki göçlerle olmuştur. Mahallede gecekonduların artması sonrasında, gecekondulara yönelik yıkım girişimleri de başlamıştır. Yıkılan gecekonduların yerine hemen yenileri inşa edilmiş olup, bir katılımcı bu durumu şöyle özetlemiştir: "Onlar yıktı, biz yaptık" (Katılımcı 15, 80, Erkek, Emekli). Sahadan elde edilen veriler ışığında yıkımların 1985-1989 yılları arasında yoğunlaştığı tespit edilmiş ve bu yıkımlar ulusal basında da haberleştirilmiştir. İzmir Belediye Başkanı Burhan Özfatura döneminde mahallede gecekonduların yıkımına başlanmıştır. Dönemdeki ilk büyük yıkım ise 1986 yılında gerçekleşmiş ve mahalledeki tapu tahsis belgeli 16 gecekondular yıkılmıştır. Bu yıkım, 28 Ağustos 1986 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde "Seçim Yok, Yıkım Var" başlığıyla haberleştirilmiştir. Mahalledeki yıkımların en dikkat çekenini ise 1987 yılında gerçekleşmiştir. Cumhuriyet Gazetesi'nin 27 Temmuz 1987 tarihli birinci sayfasında "Yazık değil mi bu insanlara?" manşetiyle haberleştirdiği yıkımlar esnasında, Burhan Özfatura: "Bu yıkım bizim prestijimiz. Mutlaka bu işin üstesinden gelmeliyiz. Güvenlik güçleri yetmezse, validen yeni kuvvetleri isteyeceğim" demiş ve sonucunda 50 gecekondular yıkılmıştır.

Şekil 2: 27 Temmuz 1987 tarihli Cumhuriyet Gazetesi

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar>

Ulusal basına yıkım haberleriyle manşet olan Kuruçeşme Mahallesi; 2000’li yıllara gelindiğinde yine yıkımlarla adından söz ettirmiştir. Mahalle sakinleri, 2008 yılında “Kuruçeşme Halk İnisiyatifi” isimli bir oluşum kurmuş, “Yıkım değil, çözüm istiyoruz” pankartı altında Buca Belediyesi’nin önünde oturma eylemi yapmışlardır. 2000’li yıllarda, mahallede yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde (Akpınar, 2000; Özcan ve diğerleri, 2014; İşeri, 2010; Eğilmez, 2010) mahallede öne çıkan özellik, mahalle sakinlerinin yoksulluğu olmuştur. Eğilmez ise “*Değişen İzmir’i Anlamak*” adlı kitapta, Kuruçeşme Mahallesi için şu tanımlamayı yapmıştır: Mahalle, 1980 sonrası dönüşen ve 1990’larla beraber derinleşen neoliberal birikim sürecinin ve bu sürecin politikaları altında var olmaya çalışan kentin yeni yoksullarının bir kesitidir (2010, s. 621).

Özellikle mahallenin çevre yolunun hemen altındaki güney kısmında yer alan gecekonduların koşulları oldukça kötüdür (Fotoğraf 1). Genellikle tek katlı ve fiziki koşulları yetersiz olan gecekonduların bulunduğu güney bölgesinde, 2010’lu yıllarda dahiyol, su, elektrik ve ulaşım dair ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Özcan ve diğerleri tarafından,60 haneyle görüşmelerin yapıldığı bir çalışmada, mahallenin bu bölümündeki konutların fiziki yetersizliklerinin yanı sıra, bölgedeki sosyo-kültürel tesislerin ve aktif yeşil alanların eksikliğine ve bölgedeki gürültü ve kirliliğe vurgu yapılmıştır (2014). Mahallenin en yoksul bölümünü oluşturan kesim,İzmir Çevre Yolu’nun altında ve tapusuz gecekonduarda oturanlardır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: Eski Gecekondu

Fotoğraf 2: Yapışık Yeni Binalar

Kuruçeşme Mahallesi, Dokuz Eylül Üniversitesi'nin Ana Kampüsü ve İzmir Çevre Yolu'nun yakınındadır. Son yıllarda Dokuz Eylül Üniversitesi'nin etkisiyle mahallede çok sayıda öğrencilere yönelik kafe, restoran ve alışveriş mağazasının açılması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla metropol kentin çeperinde bulunan mahallenin coğrafi konumunun, mahalledeki değişimde önemli bir rolü bulunmaktadır. Ayrıca mahalle sınırları içerisinde bulunan Özel Tınaztepe Hastanesi'nin de mahallenin dönüşümüne katkı sağladığı bulgulanmıştır.

Eski bir gecekondu mahallesi olan Kuruçeşme Mahallesi; günümüzde oldukça hızlı bir dönüşüme sahne olmakla birlikte; konut piyasası üzerinden gerçekleşen rant sal birikim rejiminin, kentin çeperindeki yerleşimlerde de yaşama geçirildiğinin önemli bir örneğidir. Aşağıdaki 2004 ve 2017 yıllarına ait iki harita incelendiğinde, mahalledeki değişimin hızı net bir şekilde görülebilmektedir.

Şekil 3: Kuruçeşme Mahallesi, 2004 Google Earth Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth, <https://earth.google.com/>

Şekil 4: Kuruçeşme Mahallesi, 2017 Google Earth Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth, <https://earth.google.com/>

Buca'nın hiçbir mahallesinde, Kuruçeşme'deki kadar yoğun bir inşaat sürecinin yaşanmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Düzenli bir imar planlamasının olmaması ve rant değeri yüksek olan mahalledeki küçük arsa payları, mimari görüntü açısından dikkat çekici 1+1 dairelerden oluşan bazı bina inşaatlarını

ortaya çıkarmıştır (Fotoğraf 4). Mahallenin fiziksel yapısı büyük bir hızla değişirken, emlak piyasasının mahalleye olan bu yoğun ilgisi ve meydana gelen rant ağı, mahallenin sosyolojik yapısını da dönüştürmektedir. Mahalleli arasında “Bir zamanlar polisin bile giremediği mahalle” olarak anılan, ayrıca suç, kavga gibi olumsuz olaylarla da ilişkilendirilen çeper mahalledeki bu dönüşümün analizi büyük önem taşımaktadır.

Fotoğraf 3: Eski Gecekondu ve Yeni Evler **Fotoğraf 4:** İnşaat Halindeki 1+1 Daireler

YÖNTEM

Bu çalışma eski bir gecekondu mahallesinin dönüşüm dinamiklerini, neden ve sonuçlarıyla gösterebilme ve bu dönüşümün mekâna ve toplumsal ilişkilere nasıl yansıdığını ortaya koyabilme temel amacından hareket eden, betimleyici (tanımlayıcı) bir araştırma modeline girmektedir. Sahadan elde edilen bulgulara dayanan bu çalışmada; nicel ve nitel araştırma yöntemleri ve bu yöntemlerin teknikleri bir arada kullanılmış, bu sayede iki yöntemin de güçlü yönlerinden faydalanmak amaçlanmıştır. Araştırmanın öncelikle nicel boyutu tamamlanmış, nitel boyutu ile de nicel verilen derinleştirilmesi ve bu sayede çalışma kapsamında daha doğru analizlerin yapılabilmesi hedeflenmiştir.

Nicel yöntem kapsamında katılımcılara 77 sorudan oluşan, yapılandırılmış bir soru kağıdı uygulanmıştır. Mahalle Muhtarı Hasan Batuş'dan edinilen bilgilere göre, mahalledeki toplam nüfus 2017 yılı itibarıyla 15.516 ve hane sayısı ise 3.075'dir. Saha araştırması öncesinde % 95 güven aralığı ve % 5 hata payına karşılık gelen 350 kişilik bir örneklem belirlenmiş (175 kadın-175 erkek) ve çalışmada basit tesadüfi örnekleme tekniği benimsenmiştir. Soru kağıtları, hanelerdeki 18 yaş ve üzerindeki bireylere yüz yüze uygulanmış ve her haneden yalnızca bir kişiyle görüşülmüştür. Mahallede yaşayan öğrenciler ise araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Saha çalışması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin gönüllü katılımlarıyla, 2 haftasonu ve toplamda dört gün sürecek

şekilde gerçekleştirilmiştir (7, 8, 14 ve 15 Ekim 2017). Sahadan elde edilen nicel veriler, SPSS Programı ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın nitel boyutunda ise derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılarak, araştırma katılımcılarıyla yüz yüze, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 2018 yılının Mart, Nisan ve Mayıs aylarında, toplamda 20 kişiyle görüşme yapılmış; cinsiyete dayalı kota uygulamasıyla, araştırma katılımcıları 10 kadın ve 10 erkekle sınırlandırılmıştır. Görüşülecek kişilerin mahallede uzun yıllardır yaşayan ve mahalledeki dönüşümü ortaya koyabilmeye imkan sağlayacak kişiler olmasına dikkat edilmiş ve bu kapsamda araştırmada amaçlı örnekleme tekniğinden de yararlanılmıştır. Ayrıca mahalledeki muhtar, müteahhit, esnaf gibi kişilerle de amaca yönelik görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 45 dakika ile 1 buçuk saat arası değişen sürelerle sahiptir. Görüşmeler sırasında hem not tutulmuş hem de araştırma katılımcılarının izniyle ses kayıtları alınmıştır. Daha sonra bu ses kayıtları deşifre edilerek, herhangi bir bilgisayar programı desteği olmadan, tematik bir analize tabii tutulmuştur. Hem nicel hem de nitel aşamada katılımcılar, araştırmanın amaçları ve verilerin kullanımına dair detaylı şekilde bilgilendirilmiş ve dearaştırmaya tamamen gönüllü şekilde dahil olmuşlardır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Saha araştırmasının nicel kısmında, cinsiyet temsilinin eşit olması amaçlandığından, 175 kadın ve 175 erkeğe sorular yöneltilmiştir. Araştırma katılımcıların yaş dağılımı şöyledir: 18-24 yaş % 10, 25-34 yaş % 25.1, 35-44 yaş % 25.1, 45-54 yaş % 15.1, 55-64 yaş % 18, 65 yaş ve üzeri % 6. Araştırma katılımcılarının 25-45 yaş arasında yoğunlaştığı ve örnekleminin yaklaşık yarısını oluşturduğu görülmektedir (% 50.2). Medeni durum açısından bekarlar % 19.4, evliler % 74, boşanmışlar % 4.6, eşi ölmüş olanlar % 2'dir. Mahalledeki katılımcılar arasında 2 çocuğu olan % 28.9, 3 çocuğu olan % 21.7, 4 ve üzeri çocuğu olan % 14.1'dir. Toplam doğurganlık hızı İzmir ilinde 1.65'tir (TÜİK, 2017). Mahalledeki ortalama çocuk sayısı ise 3.4'tür. Dolayısıyla mahalle verileri İzmir verileri ile kıyaslandığında, mahalledeki çocuk sayısının, ortalamanın üzerinde seyrettiği, hatta İzmir ortalamasının iki katı kadar olduğu söylenebilir. Bu durumda mahallenin büyük ölçüde göçlerle şekillenmesi ve bu göçlerin büyük oranda kırsal alanlardan gelmesi etkili olmuştur. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde evlilik yaşının oldukça düşük ve birden fazla çocuk sahibi olmanın yaygın bir durum olduğu bilinmektedir. Hem tarım ve hayvancılık için gerekli olan işgücünü sağlayabilme gibi ekonomik bir sebepten hem de sosyo-kültürel yapıdan kaynaklı olan bu durum, % 48.5'i bu iki bölgede doğmuş olan Kuruçeşme Mahallesi'nde de kendisini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte göçlerin ardından mahallede doğan yeni nesilde bu durumun değişmeye başladığı gözlenmektedir. Hanelerdeki kişi sayısı ise şöyledir: 2-3 kişi % 40, 4-5 kişi % 43.8, 6 ve üzeri % 11.7, yalnız yaşayan % 4.6. Hanelerdeki ortalama

çocuk sayılarına rağmen, hanelerdeki kişi sayılarının 2-5 kişi arasında yoğunlaşması, çocukların evlenip kendi ailelerini kurmalarıyla açıklanabilir. 2000 yılında Kuruçeşme’de yapılmış ve Kuruçeşme’deki gelecek konularında yaşayan nüfusun istihdam yapısını ortaya koyabilme amacı taşıyan yüksek lisans tezindeki oranlar ile kıyaslama yapıldığında; geçen 18 yılda, hanedeki kişi sayılarında bir azalma olduğu görülmektedir. İlgili çalışmada 1 veya 2 kişinin yaşadığı hanelerin toplam içindeki payı % 10’dan azken, bu oran bizim çalışmamızda % 20 olarak bulunmuştur. Yine benzer şekilde 5 ve üzeri kişinin yaşadığı hanelerin toplam içindeki oranları % 52 iken, bizim çalışmamızda bu oran % 26.6’dır (Akpınar, 2000, s. 108). Oranlardaki önemli farklılık, mahallenin sosyodemografik bir değişim geçirdiğini açıkça göstermektedir. Mahallenin kırsal kökenli eski yerleşimciler geniş aile özelliği gösterirken; İzmir’in başka mahallerinden gelerek Kuruçeşme’ye yerleşen hanelerinin daha az çocuklu olduğu ve çekirdek aile özelliği gösterdiği söylenebilir.

Örneklemdaki katılımcıların % 36.6’sı köy, % 6’sı kasaba, % 21.4’ü ilçe merkezi ve % 36’sı da il merkezi doğumludur. Doğum yeri Doğu Anadolu Bölgesi olan % 42.5, İzmir doğumlu olanlar % 30 ve Ege Bölgesi doğumlu olanlar (İzmir hariç) % 7.7 olup, kalanlar ise diğer bölgelerden gelmiştir. Kişilerin doğduğu illerin bazıları şunlardır: İzmir (% 30), Erzurum (% 13.1), Erzincan (% 8.9), Kars (% 5.4), Bingöl (% 5.1) ve Diyarbakır (% 2.9). Ekonomisinde tarım ve hayvancılığın öne çıktığı Doğu Anadolu Bölgesi illerindeki bu yoğunlaşma, kırsal yapıdaki çözülmeden en çok etkilenen bölgelerden biri olmasıyla açıklanabilir. Tarımda makineleşmenin ve atıl işgücünün etkisiyle şekillenen kırsal yerleşim yerlerindeki çözülme, 1980 sonrasındaki neoliberal tarım politikalarının etkisiyle artmıştır. *Bildiğimiz Tarımın Sonu* (Keyder, 2013) ile bildiğimiz hayvancılığın sonunu hazırlayan söz konusu politikalar, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri olmak üzere sanayinin gelişmediği bölgeleri derinden etkilemiştir. Buna ek olarak, 1990’lı yıllardaki zorunlu göçün de etkisiyle mahallede, Doğu Anadolu Bölgesi’nin illerinde doğmuş kişilerin sayısı artmıştır. Doğum yeri olan il açısından İzmir doğumlular % 30 olmakla birlikte, bu katılımcılar arasında ailesi İzmir’e göçmüş kişiler de bulunmaktadır. İzmir merkeze göç etmiş kişilerin (283 kişi) yaklaşık % 60’ının 20-40 yıl aralığında bir süre önce bu göçü gerçekleştirdiği bulgulanmıştır. 41 ve üzeri yıl önce İzmir’e göç eden kişilerin oranı % 12.4 iken, 10 yıl ve daha az yıldır İzmir’de olanların oranı % 16.7’dir. İzmir’e göç etme sebepleri incelendiğinde, ön plana çıkan gerekçe ekonomik yetersizliklerdir (% 27.2). Bu seçeneği % 25.1 ile işsizlik izlemektedir. Bu iki oran toplandığında, İzmir’e göçün yarısından fazlasının ekonomik gerekçelerle gerçekleştiği sonucuna varmak mümkündür. İş veya tayin nedeniyle göç edenlerin oranı ise % 15.5’tir. Araştırmaya katılanların doğdukları yerleşim yerine bakıldığında ise, köy doğumlu kişilerin % 61.2’si işsizlik veya ekonomik gerekçelerle İzmir’e göç ederken, il merkezinde doğanların ise en büyük göç gerekçesi iş veya tayindir.

Kuruçeşme Mahallesi’nde, İzmir’e gelmeden önce, kişilerin ağırlıklı olarak çiftçilikle uğraştığı görülmektedir (% 46.8). Mahalledeki İzmir’e göçün yoğun olarak Doğu Anadolu Bölgesi’nden kaynaklandığı düşünülürse, bu durum şaşırtıcı

değildir. Göç öncesi yapılan iş sorusuna verilen yanıtlarda, % 11.7 özel sektörde işçi, % 11.7 işsiz, % 7.8 esnaf-zanaatkar, % 7.1 inşaat işçisi ve % 6.4 memur şeklinde sıralanmaktadır. Ekonomik kaygıları da ön plana alarak göç edenlerin % 7.4'ü İzmir'e ilk geldiklerinde de işsizlikten kurtulamamışlardır. Bununla birlikte göç edenler, İzmir'e ilk geldiklerinde ağırlıklı olarak inşaat işçiliğine yönelmişlerdir (% 34.4). Geldikleri yerde ağırlıklı olarak çiftçilikle uğraşan göçmenler, kentsel alana geldiklerinde niteliksiz iş gücü olarak görülmüş ve daha çok beden gücüne dayanan mesleklerde istihdam edilmişlerdir. Özel sektörde işçilik (% 23.8), esnaf-zanaatkarlık (% 9.2), düzensiz /yevmiyelik işler (% 5.7) ve devlette işçilik (% 7.1) ise göçten sonra öne çıkan diğer geçim sağlama yöntemleridir. Göç sonrası yaşanan en önemli sıkıntılar da yine ekonomi kaynaklıdır. Araştırmaya katılanların % 35.3'ü geçim olanaklarının zorluğunu, göç sonrası yaşanan en önemli sıkıntı olarak tanımlarken, % 13.8'i ise işsizlikten şikayetçi olmuştur. Ev ve barınma (% 14.8) ise göç sonrası öne çıkan bir diğer sorundur ve bu sorunu başlangıçtaki göçmenler en azından gecekondu inşa ederek çözebilmişlerdir. Göçten sonra yaşanan ekonomik sıkıntılar, barınma sorunları ve kente uyumsuzluk olarak öne çıkmakta olup, göçmenler bu sorunları aşmak için yardımlaşma ağlarını kullanabilmektedirler. Bununla birlikte nicel saha çalışmasında elde edilen bulgularda, göç sonrası yardımlaşma olgusu % 42.8 gibi önemli bir orana sahiptir. Göçmenler aynı zamanda hemşehrisi olan yakın aile çevresi ve akrabalarından çeşitli süreçlerde yardım alarak, karşılaştıkları zorlukları aşmaya çalışmışlardır.

Çalışmada, mahallede oturanların doğdukları yerlere göre mekânsal bir kümelenme içerisinde oldukları da gözlenmiştir. Örneğin Diyarbakır kökenli kişiler mahallenin arka kısmında, çevre yoluna yakın şekilde konumlanırken, benzer şekilde Kars, Erzurum, Erzincan ve Bingöl gibi illerden gelen kişiler de mahallede birbirlerine yakın konumlarda yaşamaktadırlar. Derinlemesine görüşmelerde de bu durum ifade edilmiştir: *“Bak bu sokak komple Karşı'dır. Bir kısmımız birlikte geldik zaten, bir kısım da buraya gelenlerden duydu da geldi. Hep destek olduk birbirimize, yardımcı olduk yani. Kimseyi de tanımyorduk zaten. Bir tek birbirimiz vardık. Yeri gelir para, yeri gelir yardım yani. Zorluklar çektik, çekmedik değil ama destek de olduk birbirimize”* (Katılımcı 7, Kadın, 48, Ev Kadını). *“Burada genelde Diyarbakırlılar oturur. Biraz yukarda Karşılılar. Genelde de Erzurumlu ve Erzincanlılar vardır. Onlar da bir arada oturuyorlar ama daha fazla yayıldılar bize göre”* (Katılımcı 4, Erkek, 69, Emekli).

Demografik bulgular açısından vurgulanması gereken bir diğer nokta da katılımcıların eğitim durumudur. İlkokul mezunu % 38, lise mezunu % 20, ortaokul mezunu % 14, fakülte mezunu % 14, meslek yüksekokulu mezunu % 3.1'dir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise % 6.9'dur. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, kadınlarda kendisini daha net şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin soru kağıdı uyguladığımız okuma yazma bilmeyen 24 kişiden 22'si kadındır. Sadece okur-yazar olan 13 kişiden 9'u da yine kadınlardan oluşmaktadır. Bu durum, ilgili literatürdeki göçmenlerin eğitim düzeylerinin düşüklüğüne ve kırsal alanlarda daha net

gözlenebilecek şekilde, kadınların eğitim hayatına katılma konusundaki dezavantajlı konumlarına dair veriyi destekler niteliktedir.

Gelir ve Ekonomik Duruma İlişkin Bulgular

Nicel saha çalışması kapsamında görüşülen kişileremeslekleri sorulduğunda verilen yanıtlardan öne çıkanlar şunlardır: ev kadını % 28.3, özel sektörde işçi % 17.7, emekli % 16.9, işsiz % 10.3, esnaf % 6.6, devlette işçi % 5.1, memur % 5.1. Araştırmaya katılan kadınların yarısından fazlası ev kadını olduğunu belirtirken, diğerleri işsiz ve özel sektörde işçi gibi seçenekleri daha çok belirtmişlerdir. Erkeklerin ise genellikle özel sektörde düşük gelir getiren işler veya düzensiz işlerde çalıştıkları bulgulanmıştır. Mahallede enformel sektörlerde çalışmanın önemli bir ağırlık oluşturduğu bulgulanmıştır. Bu durumu derinlemesine görüşmelerde bir katılımcı şu şekilde belirtmiştir: “Kocam inşaat işçisi. İnşaatlarda çalışıyor, ama o da iş bulursa tabii. Arıyorlar, gel iş var diyorlar gidiyor, ne yapsın. Onun dışında bekliyoruz ki haber gelsin” (Katılımcı 12, Kadın, 32, Ev Kadını). Mahallede araştırmaya katılanların sosyal güvence durumlarına bakıldığında, hiçbir sosyal güvencesi olmayan % 19.4’tür. 1980 sonrası dönemde kırdan kente göçlerle birlikte bir gecekondu mahallesi olarak oluşmuş olan Kuruçeşme Mahallesi’nin de kayıt-dışı ekonominin ve güvencesiz çalışmanın yaygın olduğu mekânlardan birisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kayıt-dışı ekonomi içerisinde kişiler, inşaat işçiliği, seyyar satıcılık, işportacılık, ev temizliği gibi nitelik gerektirmemesinin yanı sıra sosyal güvenceden de yoksun işlerde çalışırlar. Bu durum “çalışan yoksulların” hem gelirlerinin düşük olmasına hem de geleceğe dayalı planlar yapabilme imkanlarının ellerinden alınmasına sebep olur. Özellikle vasıfsız işgücü niteliği taşıyan göçmenlerin, şehirde iş bulamamaları veya çoğunlukla düşük ücretli işlerde istihdam edilmeleri, sosyal güvence yoksunluğu ile paralel yürüyen bir süreçtir. Araştırmaya katılanların hanesinde 1 kişi çalışan oranı % 47.1, 2 kişi çalışan oranı % 26.9,3 ve üzeri kişi çalışanların oranı % 8 ve çalışan kimsenin olmadığı hanelerin oranı ise % 18’dir. Çalışmayan kişilerin içinde emeklilerin de olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla emeklileri de dikkate aldığımızda, hanelerin yarısından fazlasında tek kişi haneye gelir getirmektedir. Hanelere giren toplam aylık gelir miktarı Ekim 2017 yılında verilen yanıtlara göre şu şekildedir: Düzenli geliri olmayanlar % 6.6, 1000 TL altı geliri olanlar % 2.9, 1000-1500 TL arası geliri olanlar % 22.9, 1501-2500 arası geliri olanlar % 26, 2501-3500 TL arası geliri olanlar % 20.9, 3501 TL ve üzeri geliri olanlar % 20.8. Gelir belirten hanelerin dörtte biri, Türk-İş’in Ekim 2017 verisi olan 1544 TL açlık sınırı rakamının (<http://www.turkis.org.tr>, Ekim 2017 Açlık ve Yoksulluk Sınırı) altında bir gelire sahiptirler. Kimi hanelerde çalışan birden fazla kişi olduğu da göz önünde bulundurulursa, mahalledeki çalışanların ortalama gelirlerinin ne kadar düşük olduğu ve vasıfsız işlerde çalışıldığı net bir şekilde anlaşılabilir. Araştırmaya katılanların ekonomik durumlarından memnuniyet derecesi incelendiğinde ise; memnun değilim veya hiç memnun değilim diyen % 43.9, idare eder (orta halli) diyen % 31.1, memnunum ve çok memnunum diyenler ise % 24.5 oranındadır. Sonuç olarak mahallede, içerisinde buldukları ekonomik

durumdan memnun olmayanların sayısının, memnun olanların sayısından çok daha fazla olduğu söylenebilir.

Konut ve Kentsel Dönüşüme İlişkin Bulgular

Kuruçeşme çalışmasının esas odaklandığı nokta, metropol çeperindeki eski bir gecekondu mahallesindeki kentsel dönüşüm dinamiklerinin analizidir. Gecekondu yazınında, kent içi ve kent merkezine yakın eski gecekondu yerleşimlerine yönelik çalışmalar öne çıkmakla birlikte, kent çeperindeki gecekonduların dönüşüm süreçlerine ilişkin çalışmalar sınırlıdır. Bu bağlamda kent çeperindeki dönüşüm dinamiklerine bağlı oluşturulan yapılı çevrenin, bir diğer deyişle sermaye birikim rejiminin kent mekânının sınırlarına doğru genişlemesinin analizi oldukça önemlidir. Bu analizler yapılırken, incelenen mahallenin toplumsal, siyasal ve ekonomik gerçekliklerden azade bir birim olarak ele alınamayacağı aşikardır. Nitekim Harvey'in *Kent Deneyimi* adlı yapıtında yer verdiği şu değerlendirme bu anlamda önemlidir: "*Kapitalizmin küresel esnekliğinin görülmedik düzeylere vardığı bir zamanda yerleri, toplulukları, şehirleri, bölgeleri ve hatta devletleri 'kendi içinde şeyler' olarak görmek olanaksızdır*" (2016, s. 379). Dolayısıyla bir mahalle birimi üzerinden, konut yapılaşmasının mekânsal/toplumsal boyutlarının ekonomipolitigine ve değişim dinamiklerine ilişkin çıkarımların yapılması da mümkündür.

1970'li yılların ikinci yarısında hazine arazilerinin bulunduğu bir yer olan Kuruçeşme Mahallesi'ne ilk gelen yerleşimciler; ya hazine arazilerini çevirerek üzerine gecekondu inşaatı yapmışlar ya da önceden çevrili yerleri küçük meblağlara satın almışlardır. Mahalleye ilk yerleşenlerden birisi olan mahalle muhtarı, bu durumu şu sözlerle açıklamıştır: "*Buraya önceden gelen 15 hane bir hakimiyet kurmuştu. Onlar üzerinden verildi yerler.*"

Eski bir gecekondu mahallesi olan Kuruçeşme'deki konutların büyük çoğunluğu tek binada apartman dairesidir (% 53.4). Bu oranda, mahallede eski gecekonduyunu yıkıp, çoğunlukla tek daire üzerine 2-3 katlı binalara dönüştüren hanelerin önemli bir etkisi vardır. Mahalledeki görüşülen hanelerin % 14.6'sı ise site içerisindeki apartman dairelerinde yaşamaktadır. Sayıları az olmasına rağmen siteler, yüksek katlı apartmanlardan oluştuğu için ciddi bir nüfusu içerisinde barındırmaktadır. Ağırlıklı olarak son on yılda inşa edilen bu sitelerde oturanların sosyo-ekonomik düzeyi diğer kesimlerden oldukça farklıdır ve esnaf, memurluk gibi meslekleri yapanlar ön plana çıkmaktadır. Daha öncesinde eski gecekonduya dönüşen, alt gelir gruplarının oturduğu mahallenin cazibe alanı haline gelmesiyle, alt-orta ve orta gelir gruplarının da mahalleye yöneldiği görülmektedir. Bununla birlikte saha araştırmasında elde edilen bulgulara göre, mahallede % 10 gibi bir kesim halen tapusuz/gecekondu türü evlerde yaşamayı sürdürmektedir. Gecekonduların arsa paylarının küçük olması ve gecekonduya yaşayanların arsa birleştirmelerine yanaşmaması sebebiyle dar bir alana imar izni alınması, mahalledeki apartmanların büyük ölçüde çok yüksek katlara sahip olamaması

sonucunu doğurmuştur. Binaların herhangi bir kentsel planlamadan yoksun şekilde içiçe/yapışık olarak yapılması düzensiz yapılaşmayı beraberinde getirmekte ve bu durum mahalleli binaların fiziksel görünümüne de yansımaktadır. Mahalle Muhtarı Hasan Batuş, mahalleli birbiriyle uzlaşmadığı ve Buca Belediyesi de bu konuda gerekli düzenlemeleri yapmadığı için mahallenin “çarpık” bir şekilde yapılaştığını belirtmiştir.

Mahallede soru kağıdı uygulanan kişilerin % 62’si, oturdukları evin mülkiyetinin kendilerine ait olduğunu belirtmiştir. Kirada oturduğunu belirtenlerin oranı ise % 31.1’dir. Mahallede kirada oturanların oranının, araştırma kapsamı dışında bırakılan öğrenciler de göz önünde bulundurulduğunda çok daha yüksek olduğu tahmin edilebilir. Gerek kârlı bir yatırım olarak görülüp satın alınan ve kiraya verilen konutlar, gerekse de kendi konutu kentsel dönüşüme uğrayan kişilerin evlerini kiraya vermesi, bu durumun nedenleridir.

1980 sonrasında sermayenin yapılı çevreye yatırımlar yapması ve siyasal iktidarların buna kolaylıklar tanımasına bağlı olarak, kentler adeta sermayenin birikim stratejisinin mekânları haline gelmiştir. Kuruçeşme gibi kent çeperinde kalmış bir mahallenin, sermayenin birikim stratejisine eklemlenmesi ise 2010’lu yıllarda hız kazanan inşaata dayalı birikim rejimi ve uzun vadeli kredi kullanmaya dayalı ipotekli konut satışlarıyla mümkün olmuştur. Dolayısıyla bu başat dinamiğe bağlı olarak, eski bir gecekondu mahallesi olan Kuruçeşme, özellikle müteahhitlerle anlaşmalı kentsel dönüşüme bağlı olarak mekânın üretimine sahne olmuş ve olmaktadır. Ayrıca mahallenin coğrafi konumu, mahalledeki mekânsal üretimi ve dönüşümü hazırlayan önemli bir dinamiktir. Kuruçeşme, Limontepe gibi körfeze nazır veya göl-orman manzarasına sahip bir yerleşim yeri değildir; ancak onbinlerce öğrencinin eğitim gördüğü ve binlerce çalışanı olan Dokuz Eylül Üniversitesi’nin yanında ve İzmir Çevre Yolu’nun altında bulunan bir yerleşim yeridir. Özellikle mahallenin hemen yakınında bulunan Dokuz Eylül Üniversitesi Tınaztepe Ana Yerleşkesi’nin, mahalledeki yapılaşma üzerindeki etkisi araştırma bulgularında öne çıkmıştır.

Mahallede ağırlıklı olarak üniversite öğrencileri hedef alınarak yapılan 1+1 ve 2+1 evler hızla artmış, müteahhitler ve büyük inşaat firmalarında çok katlı binalarda, 1+1 eşyalı-eşyasız lüks daireleri özellikle son yıllarda inşa ettiği gözlemlenmiştir. Üniversite öğrencilerin mahallede kiracı olarak varlığı, mahalledeki konutların rant değerini yükseltmiş ve yatırım amacıyla ev almayı düşünenler için mahallenin cazibesini arttırmıştır. 1+1 yatırımlık dairelerin 1000 TL civarında kira getirisinin olduğundan, yatırımcıların bakışında, kredi borcunu dairenin kendisi ödemektedir. Çalışmada, mahalledeki kiraların 2017 yılında ağırlıklı olarak 500 TL ile 1000 TL arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Eşyalı şekilde 1+1 dairelerin 1000 TL civarındakiraya verilmesi ise mahallede oldukça yaygındır. Konut yapılaşması alanındaki bütün bu değişimlerin altında, sermaye birikim süreçlerinin kente eklemlenmesi bulunmaktadır. Nitekim Lefebvre’ye göre kapitalist gelişme içinde sermaye, mekânı meta haline getirmekte ve mekânı üretmektedir.

Dolayısıyla kapitalist üretim güçleri büyük sıçrama kaydettiğinden beri, mekândaki şeylerin üretiminden mekânın üretimine geçilmiştir (2014: 359). Mekânın üretiminin hız kazandığı mahallede sürece yerel yönetimlerin de eklemelendiği görülmektedir. Nitekim Buca Belediyesi'nin 2016 yılında belediye şirketi üzerinden 1+1 daire yapma kararı aldığı, basına haber olarak da yansımıştır. Haberde belediyenin Kuruçeşme Mahallesi'nde büyüklüğü 40 ile 55 metrekare arasında değişecek olan 115 daire yapmayı ve bu daireleri 100-135 bin TL arası fiyatlara satmayı planladığına yer verilmiştir (Ege Haber Sitesi, 09.01.2016). Mahallede özellikle öğrencilere yönelik konut yapılaşmasının rant getirisinin yüksekliği, yerel yönetimleri de bu alanda girişimlere yöneltmiştir. Ayrıca yapılan dairelerin uygun kiralarla öğrencinin kullanımına yönelik değil, satış amaçlı planlanmış olması, kâr mantığının öne çıkartılmış olduğunu göstermektedir. Her ne kadar kâr mantığı aşikar olsa da, dönemin Belediye Başkanı Levent Piriştina gazeteye yansıyan haberde, özel sektöre rakip olmadıklarını ve 'hadlerini bildiğini' açıklama gereği duymuştur.

Mahallenin üniversiteye yakınlık açısından avantajlı konumuyla, kentsel dönüşüme bağlı olarak yapılan yeni dairelerin küçük ve kiralarının yüksek olması; mahalledeki alt gelir grubunda yer alan kiracıların mahalleden uzaklaşması sonucunu yaratmıştır. Gecekondu yazınında da bu duruma işaret edilmektedir. Ertaş'a göre bazı kentsel dönüşüm uygulamalarında, mülk sahibi olmayan ve yeni meydana getirilen bölgenin kirasını karşılayamayan kiracılar mahallesini terk etmek durumunda kalmaktadır (2011, s. 15).

Mahallede yapılandırılmış soru kağıdı uygulanan kişilerden 34'ünün (% 9.4) evi kentsel dönüşüm süreciyle yıkılıp yeniden yapılmış veya yapım aşamasındadır. 34 kişiden 30'unun evi ise son 3 yılda dönüşüme uğramıştır. Mahalledeki en önemli değişimin, kentsel dönüşüm süreci olduğu ve bu sürecin de büyük ölçüde son 3 yıla sığıdığı göz önünde bulundurulursa, değişimin hızı netleşecektir. Eski konutları kentsel dönüşüme uğrayan ve yeni evlerinde yaşamaya başlayan kişilerden yaşamlarındaki değişiklikleri değerlendirmeleri istenildiğinde, konutlarının fiziki koşullarına ilişkin yanıtlar ön plana çıkmıştır. Nitekim evi kentsel dönüşüme uğrayanların yarısı, "Yeni, daha kaliteli ve rahat konutlara sahip olduk" seçeneğini dile getirmiştir. Eski gecekondularındaki kötü fiziksel koşullardan kurtulabilmek, hayatlarının büyük bölümünü yoksulluk içinde geçirmiş olan bu kitle için (Tahire Erman, gecekonduları "kent yoksulunun evi" olarak niteler, 2010, s. 228), büyük önem taşımaktadır. Araştırmaya katılan kişilerin % 22.5'i ise, kentsel dönüşüm sürecinde daha küçük bir evde yaşamak durumunda kaldıklarını söylemiştir. Bu durum küçük arsalar sebebiyle fazla kat çıkılamayan binalardan mümkün olduğunca fazla daire çıkarabilmeye dayalı kârmaksimizasyonunun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Lefebvre'nin de vurguladığı gibi mekânın üretim sürecinde toplumsal sınıflar, kârlarını optimize etmek için, mekâna yatırım yaparlar ve mekânı dönüştürürler (2014, s. 29). Yine araştırmaya göre eski evini kentsel dönüşüme verenlerin % 15'i yaşam alışkanlıklarının olumsuz yönde değiştiğini belirtmiştir. Bu olumsuzluklar arasında öne çıkan durum, yeni konutlarının bahçelerinin olmayışı ve bahçeli, müstakil bir evde yaşarken, apartmanda yaşamak zorunda kalınmasıdır. Bir

katılımcının bu duruma ilişkin ifadesi şu şekildedir: “Eskiden herkesin bahçelerinde ağaçları vardı, altlarında oturur, konu komşu, çoluk çocuk çay içer sohbet ederdik. Özlüyoruz o günleri”(Katılımcı 5, Kadın, 54, Emekli). Görüşmelerde özellikle kadınlar sıklıkla bahçeli evlerini özlemlerle anmakta, ağaçlarını özlediklerini söylemekte ve eski komşuluk ilişkilerinin yokluğundan şikayet etmektedirler. Bu duruma ilişkin derinlemesine görüşmelerde dile getirilmiş şu ifadeler dikkat çekmektedir: “Ben bu kentsel dönüşümden hiç memnun değilim. Benim bahçeli evim daha güzeldi. Müstakil, güzel. Çoluk çocuk bir arada oyun oynuyordu. Şimdi betonun üzerindeyiz. Üzümüm vardı, yeni dünyam vardı, ağaçlarım vardı. Hepsi kesildi” (Katılımcı 16, Kadın, 60, Ev Kadını). “Ben sevmiyorum apartmanı valla. Ayağımız toprağa değemiyor. Minnacık bir eve de tıkdık. Toprağı, yeşilliği, eski evimi özlüyorum. Erkekler çıkıyor işe gidiyor, kahveye gidiyor. Biz bu duvarların arasında kalakaldık”(Katılımcı 8, Kadın, 54, Ev Kadını). “Kentsel dönüşümle birlikte bir sürü komşum oldu ama hiçbirini tanımıyorum artık. Gidip-gelme de olamıyor. Özlüyorum o eski komşularıyla oturduğum, eğlendiğim günleri, ne yalan söyleyeyim” (Katılımcı 2, Kadın, 49, Ev Kadını). Erman’ın da vurguladığı üzere; müstakil bir evde, düşük yoğunluklu bir çevrede, komşularıyla samimi ilişkiler içinde ve doğaya yakın olarak yaşamış olan gecekonduların ailesinin, dönüşüme bağlı olarak mekânla kurduğu toplumsal ilişkiler değişmeye başlamıştır (2017: 93). Harvey’in “konut yalnızca barınak demek değildir, barınanın ötesinde bir şeydir” (2016: 126) sözünü, bu gerçekliğe (aslında bu çalışmanın bütününe de) uyarlamak mümkündür. Metropol çeperinde yer alan Kuruçeşme’de uzun yıllar, birincil ilişkilerin olduğu topluluk yaşantısı egemenken; yapılı çevrenin dönüşümüne bağlı olarak, izole olmuş eski mekânsal/toplumsal ilişkilerin değişime uğradığı ve yeni mekânsal/toplumsal ilişkilerin öne çıktığı tespit edilmiştir.

Eski ve yeni Kuruçeşme arasındaki farklılıklar, konut üzerinden gerçekleşen mekânsal/toplumsal farklılaşmayı, kullanım ve değişim değerleri perspektifinden okuyabilmemizi de mümkün kılmaktadır. Gecekonduların yoğun olduğu Eski Kuruçeşme’de kullanım değeri ön plandadır ve gecekondular halkı yerel yönetimin yıkımları karşısında, yukarıda yer verildiği gibi ulusal basına da yansıyan ciddi kolektif tepkiler ortaya koymuştur. 1970’li yılların ikinci yarısında ilk gecekonduların oluşturulduğu (kırsaldaki bazı insanların hayvanlarıyla birlikte göç ettiği) ve 1980’lerde gecekonduların çoğaldığı dönem için Kuruçeşme; göçle gelen yoksul insanların evlerinin olduğu ve kullanım değerinin (sosyal mekânın) öne çıktığı bir yerdir. 1980’lerde mahalledebu gelişmelerin olduğu dönem, Türkiye’de sermayenin neoliberal ekonomipolitiğe eklenildiği bir zamanla çakışır. 2000’li yıllarda kentleşme yoluyla sermaye birikim sürecinin hız kazanmasıyla, mahalledeki konut yapılaşması, değişim değerinin öne çıktığı bir sürece evrilmiştir. Bir diğer deyişle, değişim değeriyle anlamlandırılan soyut mekân ilişkilerinin getirdiği basınç ile, yapılı çevrede kullanım değerine dönük ilişkiler geriletilmiştir. Örneğin derinlemesine görüşmeler yapılan bazı erkek katılımcılar, kentsel dönüşümün maddi boyutu üzerinde ve konutlarındaki fiziki iyileşmeler üzerinde önemle durmuşlardır: “Kentsel dönüşüm bence iyi oldu. Eskiden gariban gariban yaşıyorduk, şimdi çok

şükür iyiyiz. Kiracılarımız var 2 tane. Hem evimiz de güzelleşti. Yeni dolaplar, kapılar. Doğalgaz da var” (Katılımcı 18, Erkek, 38, Esnaf). *"Kimisi 6, kimisi 7 daire aldı. Bu zenginleşme değil mi? 1.200 yapar. Eskiden herkes garibandı. Eskiden herkesin kapısında eşek yoktu, şimdi araba var kapısının önünde. Burada arabası olmayan yok. Bundan iyisi yok”* (Katılımcı 15, Erkek, 80, Emekli). Kentsel dönüşüm sürecine bağlı olarak oluşan ranttan ev sahiplerinin pay almaları, hiç şüphesiz mahalledeki hızlı dönüşümün olduğu kadar görece zenginleşmenin (tabaka farklılaşmasının) de sebebidir. Eskinin yoksulları bugünün gelir sahibi, birden fazla kiracısı olan insanlarına dönüşmüşlerdir. Dolayısıyla kırsal yoksulluktan kente sığınan gecekondu için, konut 1970'li ve 1980'li yıllarda başına sokacak bir çatı anlamına gelirken, mahallede yükselen kentsel rant, eski gecekondu/apartkondu için görece zenginleşmenin ve konformist bir yaşamın kapısını aralamıştır. Ayrıca mekânın üretimi sürecinde, arsa paylarından kaynaklı büyük dairelerin yapılamamasının dezavantajlı durumunun; üniversite öğrencilerine/çalışanlarına yönelik inşa edilen 1+1 dairelerle avantaja dönüştürüldüğü görülmektedir. Yapılı çevreye yatırım yapan sermaye, Harvey'in tespitiyle *"kentleşme yoluyla esnek birikim"* (216, s. 353) stratejisini, potansiyel talebe uygun konutlar inşa ederek mahallede gerçekleştirmiştir. Bir diğer deyişle mekânın esnek üretimine ilişkin yaratılan avantajlı durum, mülk sahibi-müteahhit anlaşmasına bağlı olarak oluşturulmuş ve böylece "kazan-kazan" stratejisine dayalı bir ortaklık kurulmuştur. Nitekim derinlemesine görüşmelerde bu duruma çikça bulgulanmıştır. Bir katılımcısöz konusu durumu şöyle ifade etmiştir: *"1+1'ler tez satılıyor. Kârı da var. Şimdi ben mesela 1 tane 2+1 aldım, 90 metrekare. 3 tane de 1+1 daire aldım, Allah bereket versin. Şimdi ben onları satsam, güzel para. 700-800 bin para yapıyor. Ama 2+1 veya 3+1 olsa, 2-3 tane çıkardı. Şimdi sen onu satsan ne olur? 600 bin. Kaybın olurdu. Müteahhittin de kaybı olurdu. O yüzden bu hesabı oturup müteahhitle birlikte yaptık”* (Katılımcı 15, 80, Erkek, Emekli). Dolayısıyla Kuruçesme örneğinde görüldüğü gibi kent sınırındaki mekânın sermayeye eklenmesi, *"mahalleli müteahhitleşti, zihinler metalaştı"* (Erbatur, 2016, s. 86), sözündeki saptamayı somutlaştırmıştır.

Saha araştırması sürecinde görüşülen mahalle sakinleri, mahalledeki en önemli değişikliklerin neler olduğu sorusuna % 69.2 gibi bir oranla kentsel dönüşüm ve inşaatlar yanıtını vermiştir. Konut piyasası üzerinden şekillenen ranta dayalı birikim rejiminin ve çeperdeki bir mahalleye sermayenin eklenmesinin en önemli dönüşüm dinamiği olduğu da araştırma bulgularıyla desteklenmiştir. Üniversitenin açılması (% 10.7), mahalledeki insan tipinin değişimi (% 8.5), Özel Tınaztepe Hastanesi'nin açılması (% 7.1) gibi durumlar, mekândaki dönüşüme etki yapan diğer unsurlardır. Mahallenin içinde bulunduğu bu yoğun dönüşüm sürecini çok olumlu veya olumlu olarak görenler % 52.6; çok olumsuz veya olumsuz olarak görenler ise % 47.4'tür. Mahalledeki dönüşümün en olumlu algılanan yönü, konutların kalitesindeki yükseliştir (% 29). Mahalle sakinlerinin birçoğunun doğalgazlı ve asansörlü yeni apartman dairelerine yerleşmesi, mahalledeki dönüşümün olumlu yönü olarak algılanmaktadır.

Mahalledeki dönüşümün olumlu algılanan diğer yanları ise şunlardır: Altyapı niteliklerindeki iyileşme (% 18.8), evlerin maddi değerindeki artış (% 14.2), yaşam koşullarındaki iyileşme (% 13.3), mahallenin kalkınması (% 10.6), daha güvenli bir çevrede yaşama (% 8.8) ve mahalledeki işyerlerinin sayısının artması (% 5.7). Bununla birlikte komşuluk ve sosyal ilişkilerin zayıflaması (% 20.3) mahallede yaşayanların en büyük şikayet sebebidir. Mahalledeki insan tipinin değişimi (% 17.8), eski yaşam biçimlerinden kopmaların yaşanması (% 17.4), ekonomik olarak mahallede yaşamın gitgide daha pahalı hale gelmesi (% 13.4), kiralardaki artış (% 12.4), dönüşümden dolayı çevre tahribatı (% 10.8) ve mahalledeki öğrenci sayısının artması (% 7.5) öne çıkan diğer olumsuzluklardır.

Saha çalışmasındaki soru kağıdında, mahallede 10 yıl ve daha fazla süredir yaşayanlara eski ve yeni Kuruçeşme'yi nasıl bir yer olarak gördükleri sorusu yöneltilmiştir. Bu yanıtlardan öne çıkanlar aşağıda listelenmiştir.

Tablo 1: 10 Yıl ve Daha Fazla Oturanlara Göre Eski ve Yeni Kuruçeşme Nasıl Bir Yer	
Eski Kuruçeşme	Yeni Kuruçeşme
Köy	Şehir
Gecekondu	Apartmanlar
Komşuluk	Öğrenciler
Yokluk	İnşaatlar
Teksas	Paris
Su, elektrik, yol yoktu	Marketler, kafeler
Çöp Mahallesi	Fuhuş
İnsan ilişkileri	Herkes yabancı
Ağaçlar, tarlalar	Yeşil alan yok
Güven, samimiyet	Modernlik
Bahçeli evler	1+1 daireler
Huzur	Gürültü
Dostluk	Hırsızlık
Ferah	Düzensizlik
Yardımlaşma	Pahalı

Eski Kuruçeşme ve yeni Kuruçeşme arasında yapılan kıyaslamalarda ortaya çıkan ilk durum, mahallenin mekansal koşullarındaki değişimi işaret etmektedir. Eski Kuruçeşme'ye yapılan "köy" benzetmesine karşın, Kuruçeşme Mahallesi'nin bugünkü halini "şehir" olarak tanımlamaları ise bu durumun en bariz örneğidir. Eski Kuruçeşme katılımcılar tarafından büyük ölçüde gecekonduculardan ve onun yoksul yerleşimcilerinden oluşan bir yokluk mekânı olarak tanımlanmıştır. Elektrik, su, kanalizasyon ve yol gibi altyapı hizmetlerinden yoksun olan mahalle, belediye hizmetlerinden yeterince yararlanamamakta ve bir "çöp mahallesi" olarak algılanmaktadır. Bu durum 1994-1999 yılları arasında İzmir Belediye Başkanı olan Yüksel Çakmur dönemi öncesine yönelik algıda daha baskındır. "Eşekler nasıl yük taşıyorsa, biz de o şekil odun taşıyorduk. Omuzlarımızla su taşıyorduk. Çeşme yoktu evde. Küçük çocuklarımın bile sırtına odun veriyordum ki, bir deste odun fazla gelsin

eve. Su çok geç geldi buraya. Tankerler geliyordu, kadınlar kavga dövüş, tankerlerin önünde kavga ediyordu” (Katılımcı 16, Kadın, 60, Ev Kadını). Mahallede elektrik, su ve ulaşım gibi gelişmelerin yaşanmasında Belediye Başkanı Yüksel Çakmur'un etkisi olduğu sıklıkla ifade edilmiştir. Yeni Kuruçeşme, eski Kuruçeşme'deki bahçeli evlerin yerini apartmanların aldığı, çok sayıda market ve kafeleri bünyesinde barındıran ve neredeyse her sokakta birden fazla inşaatın olduğu ve onların yarattığı gürültüye maruz kalınan bir mahalle görünümündedir. Tarlaların ve ağaçların bulunduğu eski Kuruçeşme'nin aksine yeni Kuruçeşme'de yeşillik yok denilecek kadar azalmış ve yerini düzensiz ve estetikten yoksun binalar almıştır. Eski ve yeni Kuruçeşme arasında yapılan kıyaslamalarda ortaya çıkan bir diğer durum ise mahalledeki sosyal ilişkilerdeki dönüşüme ilişkindir. Daha geleneksel, birincil ilişkilerin hüküm sürdüğü eski Kuruçeşme; dostluğun, yardımlaşmanın, komşuluk ilişkilerinin yaşandığı; samimi ve sıcak bir ortam olarak tasvir edilmiştir. Buna karşın yeni Kuruçeşme, kimsenin birbirini tanımadığı, komşuluk ilişkilerinin azaldığı, öğrencilerin sayısının her geçen gün arttığı soğuk bir ortamdır. Ayrıca eskiden güvenli bir yer olarak görülen mahalle, bazı sakinlerce bugün, hırsızlık, madde bağımlılığı ve günlük kiralandığı ifade edilen evlerde seks ticaretinin dillendirildiği ve zaman zaman eski yerleşimcilerin bunlara tepkilerinin ortaya çıktığı bir yer olarak algılanmaktadır.

Her geçen gün daha fazla konutun yapıldığı mahalle, adeta bir şantiye alanına dönüşmüştür. Her sokakta bulunan inşaatların yarattığı kirlilik ve gürültünün mahallede rahatsızlık yarattığı tespit edilmiştir. Konut inşalarının yap-satçılara bırakıldığı ve büyük bir rantın var olduğu mahallede altyapı oldukça zayıf kalmaktadır. Mahalledeki altyapının yetersizliğini, kötü durumdaki yollarından ve neredeyse her yağmur yağdığında yolların sularla kaplanmasında gözleyebilmek mümkündür. Mahallede altyapı eksikliğinin yanı sıra, çevre kirliliği ile park ve yeşil alan eksikliği de dikkat çekmektedir. Araştırmada bulgularan bu durumlar, Kuruçeşme Mahallesi'ndeki hızlı dönüşümün düzensizliğini ve çelişkilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca 2014 yılında mahallede gerçekleştirilen bir diğer çalışmada (Özcan ve diğerleri), katılımcıların mahalleye ilişkin genel değerlendirmeleri incelendiğinde; mahallenin altyapısına ilişkin sorunların yanı sıra, üstyapıya ilişkin sorunların da öne çıktığı görülmektedir (2014, s. 51). Dolayısıyla mahallenin son yıllarda deneyimlediği büyük dönüşümün, altyapı ve üstyapıda iyileşmeler yaratabilme açısından başarısız olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Kuruçeşme Mahallesi sakinlerinin % 56.9'u belediyenin hizmetlerinden memnun olmadığını veya hiç memnun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca vurgulanması gereken bir diğer çelişkide yeni Kuruçeşme'de çevre yolunun altındaki eski gecekondu evleri ve dönüşüme uğramamış eski binaların yakınında inşa edilen yeni/lüks binaların bir arada bulunmasıdır.

SONUÇ

“Uzay çağı”, “bilişim çağı” gibi nitelermelerinin yapıldığı bir dünyada, yaklaşık bir milyar insanın barınağı gecekondulardır. Gecekondularda yaşayan

insanların çoğu su, elektrik ve kanalizasyon eksikliği, kötü fiziksel çevre koşulları gibi birçok sorunyaşamaktadır. Azgelişmiş ülke kentleşmesinin de bir yansıması olan gecekondu, ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliklerin derinleştiği bir dünya düzeninde, en sorunlu ve tartışmalı mekânları oluşturmaktadır. Üstelik neoliberal kentleşme dinamiklerinin öne çıktığı bir düzlemde, kent içlerinde veya kent çeperlerinde yer alan gecekonduların dönüşümü üzerinden, birikim stratejileri büyük-orta veya küçük ölçeklerde yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır.

Kuruluşunun 100. yılına yaklaşan Türkiye’de, 1950’li yıllarda nüfusun yoğunluğunun yaşadığı kırsal alanlarda beliren çözülme, iç göçü tetiklemiş ve hızlı bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Kırsaldaki atıl emek gücünün kentlere göçü, kent merkezleri ve çeperlerinde öbek öbek gecekondu mahallelerinin oluşumunu hızlandırmıştır. 1960-1980 döneminde kırsal emek gücünün kentlerde yoğunlukla enformel sektörlere eklemlendiği dönemde, enformel konut yerleşimleri olan gecekonduadaki nüfus da milyonlara ulaşmıştır. 1980’lere kadar gecekondu daha çok kullanım değeri çerçevesinde anlam kazanırken, 1980’ler ve sonrasında gecekonduların değişim değeri ön plana çıkmıştır. 1980’lerde hız kazanan neoliberal ekonomi politikalarının da bu durumla yakından ilişkisi vardır. Nitekim 1980’den başlayarak, devletin ekonomideki rolünün sınırlanmaya başladığı süreçte desteklenen özel sektör ve finansal güçler, kentsel yapıyı çevreye yönelmişlerdir. Bu dönemde inşaat sektörü ve kentsel rantların ekonomi içindeki ağırlığı artmıştır. Kentsel rantın oluşumunda gerek merkezi yönetim, gerekse de yerel yönetimlerin yaptığı birtakım planlamaların önemli bir etkisi vardır. Merkezi ve yerel yönetim sadece rantın oluşumunda değil, rantın paylaşılması bakımından da etkili rol oynayabilmektedir. Yeni imar planlamaları, çeşitli kentsel dönüşüm projeleri, iyileştirme, koruma amaçlı uygulamalar ise kentsel rantı doğurmaktadır. Kentsel rant ya da “*kentlerin rant makinesine*” dönüşmesi; 2000’li yıllarda hız kazanan sermayenin kentsel alana yönelmesi olgusu ile yakından ilişkilidir.

Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ise daha çok kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla yürütülmektedir. Özellikle kentsel rant değeri yüksek, merkeze yakın (deniz-göl-adalara nazır gibi milyonluk manzaralı) eski gecekondu alanları, kentsel dönüşüm/yenileme uygulamalarının ana hedefini oluşturmaktadır. Bu dönüşümlerle büyük ölçüde yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedeflenen kitlede olumlu gelişmeler gözlenemediği gibi, mülk sahibi olmayan ve yeni meydana getirilen bölgenin kirasını karşılayamayan yoksul kiracılar da mahallesini terk etmek durumunda kalmaktadır. Sadece merkezdeki gecekondu alanları değil, kentsel rantın keşfedildiği çeperdeki eski gecekondu yerleşimleri de bu sürece dahil edilmektedir.

Metropol kentin çeperinde yer alan İzmir Buca’nın Kuruçeşme Mahallesi de bu yerleşimlerden birisidir. Kuruçeşme, kent çeperindeki dönüşüm dinamiklerine bağlı oluşturulan yapıyı çevrenin, bir diğer deyişle sermaye birikim rejiminin kent mekânının sınırlarına doğru genişlediğini ortaya koyan bir örnek olup, saha araştırmasının nicel ve nitel bulguları çerçevesinde bu durum analiz edilmiştir.

Mahalledeki dönüşüm dinamiklerine bağlı olarak, mahallede oturanların üçte birinin son 10 yılda mahalleye yerleştiği tespit edilmiştir vebu oran sosyo-demografik yapının hızlı değişimini ortaya koymaktadır. Üstelik saha araştırmasının örnekleme mahalledeki öğrencilerin dahil edilmediği dikkate alındığında, değişimin boyutunun daha da büyük olduğu görülebilir. Neil Smith'in önemli vurgusuyla, "*yeniden yapılandırılmış bir ekonomi, yeniden yapılandırılmış bir yapı çevreyi içerir*" (2015, s. 49). Kuruçeşme Mahallesi'ndeki dönüşüm, sermaye birikimine dayalı ekonomipolitiğin, kâr makası fazla olan çeperdeki kentsel arazileri de bir yatırım/birikim sürecine dahil ettiğini ortaya koymuştur. Nitekim kentsel dönüşüm süreciyle mahalleye giren onlarca müteahhitle, Kuruçeşme'yi adeta şantiye alanı haline çeviren bu "yaratıcı yıkım", eski gecekondu arsalarının küçüklüğü gibi bir dezavantajı da avantaja dönüştürmüştür. Özellikle Dokuz Eylül Üniversitesi ana yerleşkesine komşu olan Kuruçeşme'de, 40-50 metre karelik dairelerden oluşan 1+1 dairelerin yapımı bu süreçte ön plana çıkmıştır. Mahalledeki emlakçıların camlarındaki ilanların büyük bir çoğunluğunun kiralık-satılık 1+1 daireler olması da bu saptamayı desteklemektedir. Ayrıca büyük inşaat firmalarının ve belediyenin de 1+1 daireler yapmaya girişmesi, değişim değerine yönelik birikimin çok aktörlü gruplar tarafından paylaşılmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, mahalle sermaye birikim sürecine eklenerek mekânsal ve toplumsal bir dönüşüm geçirirken, bu dönüşüm bazı çelişkileri de görünür kılmıştır. Eski Kuruçeşme uzun yıllar kullanım değeri vemekânsal/toplumsal ilişkilerin yok edilmesine dönük yıkımlara karşı tepkilerin öne çıktığı bir mahalle özelliği gösterirken; günümüzün Kuruçeşmesi, yükselen değişim değerine bağlı olarak ilişkilerin metalaştığı ve önceki toplumsal ilişkilerin çıkar temelinde çözüldüğü bir konuma evrilmeye başlamıştır. Ayrıca bu dönüşüm sürecinde bir taraftan yeşil alanlar (30-40 yıllık ağaçların olduğu bahçeli evler) hızla azalırken, mahalledeki fiziksel altyapı hizmetlerinin yetersizliği de hala devam etmektedir. Eski gecekonduların ve binaların yerine yapılan ve arsa paylarından dolayı içiçe ve yapışık düzen evlerin sıralandığı Kuruçeşme Mahallesi'nde gerçekleşen sermaye birikimi ve kâr odaklı dönüşümlerle mekân yeniden üretilmiştir. Mekânın bu üretimi, bir taraftan eski ve düzensiz yapılaşmanın çelişkilerini, "yeni ve düzensiz" yapılarda yeniden üretirken; diğer taraftan mahalledeki yoksulların barınaklarının yanı başında yapılan "süper-lüks konutlar" ile mekânsal/sınıfsal ayrışmayı daha da görünür hale getirmiştir.

KAYNAKÇA

Akpınar, Y. (2000). *İzmir Kuruçeşme örneğinde gecekondularda yaşayan nüfusun istihdam yapısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ataöv, A. & Osmay, S. (2007). Türkiye’de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *METU JFA*, 24 (2), 57-82.

Cumhuriyet Gazetesi (1986). *Seçim yok, yıkım var*. 28 Ağustos 1986.

Cumhuriyet Gazetesi (1987). *Yazık değil mi bu insanlara?*, 27 Temmuz 1987.

Çetin, İ. (2010). *Gecekonduyunun mekân sosyolojisi, (İzmir araştırması)*. İstanbul: Yaba Yayınları.

Davis, M. (2007). *Gecekondu gezegeni*. (Çev. G. Koca), İstanbul: Metis Yayıncılık.

Ege Gündem Gazetesi (2016). <http://egedegundem.com/tr-tr/haberler/3620/buca-belediyesi-100-bin-liraya-konut-yapacak>, 9 Ocak 2016, (Erişim Tarihi: 04.01.2018).

Eğilmez, B. (2010). İzmir’de kentsel dönüşüm ve dönüştürülemeyen zorunlu yoksulluk halleri. *Değişen İzmir’i Anlamak*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Erbatur, Ç. (2016). İnşaata dayalı büyüme modelinin yeni osmanlıcılıkla bütünleşerek ulusal popüler proje haline gelmesi. T. Bora (Der.), *İnşaat ya resulullah içinde*, (ss. 77-111). İstanbul: Birikim Kitapları.

Erman, T. (2002). Kentteki göçmenin bakış açısından kent/köy kimliği, niçin köylüüz hala?. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51 (1), 289-304.

Erman, T. (2004). Gecekondu çalışmalarında 'öteki' olarak gecekondu kurguları. *European Journal Of Turkish Studies, Thematic Issue N1*.

Erman T. (2010). Kent ve gecekondu. Ö. Uğurlu ve diğerleri (Der.), *Kent sosyolojisi çalışmaları içinde*, (ss. 227-265). İstanbul: Örgün Yayınevi.

Erman, T. (2017). Kentin kıyısında kadın olmak gecekonduvan Toki Kentsel dönüşüm sitesine geçişte kadın deneyimleri. F. Ş. Cantek (Der.), *Kenarın kitabı "ara"da kalmak çeperde yaşamak içinde* (ss. 89-119). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ertaş, M. (2011). Kentsel dönüşüm çalışmalarında sosyal boyutun incelenmesi Ankara ve Londra örnekleri. *Selçuk Üniversitesi Teknik-Online Dergi*, 10 (1), 1-18.

Işık, O. & Pımarcıoğlu, M. (2005). *Nöbetleşe yoksulluk gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İçli, G. (2011). Kentsel dönüşüme ilişkin sosyolojik bir değerlendirme: Denizli örneği. *Denizli: Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 43-57.

İşeri, G. (2010). *Metropol sürgünleri: denize ekmek banıp yiyenlerin hikayesi*. İstanbul: Su Yayınevi.

Harvey, D. (2016). *Kent deneyimi*. (Çev. E. Soğancılar), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Kara, M. (2011). Türkiye’de gecekondu dönüşüm projelerinin konut sorununun çözümündeki rolü: Ankara ili Gültepe ve Yatıkmsluk örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2),171-203.

Keleş, R. (1993). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keyder, Ç. (2013). *Bildiğimiz tarımın sonu: küresel iktidar ve köylülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kıray, M. (2007). *Kentleşme yazıları*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kocaer, Ö. Ş., & Bal, Ö. H. (2013). Kentsel dönüşüm gerçeği ve İzmir uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu* (28-30 Kasım 2013) *Bildirileri içinde* (ss. 445-452).

Korkmaz, H. (2013). Yerel politikalarda kentsel dönüşüm uygulamaları: Kayseri ili örneği. *Yerel Politikalar* (4),116-140.

Kongar, E. (1982). Kentleşen gecekondu yada gecekondulaşan kentler sorunu. T. Erder (Der.), *Kentsel bütünleşme içinde* (ss. 23-54), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.

Kurtuluş, H. (2006). Kentsel dönüşüme modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. *Planlama Dergisi*, (2), 7-11.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*, (Çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Mutlu, S. (2007). *Türkiye’de yaşanan gecekondulaşma süreci ve çözüm arayışları: Ankara örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özcan, N. S., Kahraman, E. D., ve Elbur, Z. (2014). “Biz’ ve ‘ötekiler’: mekânsal ve sosyal ayrıştırılmanın kaçınılmaz sonucu. *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı 5. Sempozyumu* (16-17 Ekim 2014) *Bildirileri içinde*, Ankara.

Özden, P. P. (2016). *Kentsel yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi.

Sevgi, C. (1988). *Kentleşme sürecinde İzmir ve gecekondu*. İzmir: Konak Belediyesi Yayını.

Smith, N. (2015). Mutenalaştırma, sınır ve kentsel mekânın yeniden yapılandırılması.(Çev. M. Uzun), N. Smith & P. Williams (Der.), *Kentin mutenalaştırılması içinde*, (ss. 29-55). İstanbul: Yordam Kitap.

Şahinbaş, U. (2017). *Türkiye’de kentsel dönüşüm ve yerel yönetimler: Esenler ilçe belediyesi örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şengül, T. (2001). Sınıf mücadelesi ve kent mekânı. *Praksis Dergisi*, (2), 9-32.

Uğurlu, Ö. (2013). Neoliberal politikalar ekseninde Türkiye’de kentsel mekânın yeniden üretimi. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* 13(47), 2-12.

TÜİK (2017). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. Ankara.

TÜRK-İŞ (2017). Ekim 2017 açlık ve yoksulluk sınırı, <http://www.turkis.org.tr/ekim-2017-aclik-ve-yoksulluk-sinirid11626#sthash.VZY17GcS.dpuf>, 17 Ekim 2017, (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

UN Habitat (2016). *Slums almanac 2015-2016. Tracking improvement in the lives of slum dwellers*. Nairobi.

United Nations (2003). “Challenge of slums; global report on human settlements. United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), <https://www.un.org/ruleoflaw/files/Challenge%20of%20Slums.pdf>.

United Nations (2016). *The World’s Cities Report*(http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2016_data_booklet.pdf),(Erişim Tarihi: 05.06.2017).

Yılmaz, M. (2012). Küreselleşme ve kentsel yoksulluk: sosyolojik bir perspektif. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 257-287.